

Trvale udržitelná dimenze globalizace

Klíčová slova v anglickém jazyce

sustainable development, globalisation, economics, ecology, policy ,

Klíčová slova v jiném jazyce

Trvale udržitelný rozvoj, globalizace, ekonomika, ekologie, politika

Anotace v anglickém jazyce

One of a determining phenomena is globalisation. This many-dimensional process is a driving power and at the same time an eliminant of a whole row of development trends. Sustainable dimension of globalisation is formed in frame of world society, world economics, world ecology and world policy. It very touches closely the development of the world population, social disparity, poverty, migration, women s question, communication revolution, territorial economic development, unemployment, international financial markets, monopolisation, polycentrism, climatic changes, various conflicts, institutionalisation of human rights and so on.

Anotace v jiném jazyce

Jedním z určujících jevů současnosti je globalizace. Tento mnohadimenzionální proces je hnací silou a současně i výslednicí celé řady vývojových trendů. Trvale udržitelná dimenze globalizace je formována v rámci světové společnosti, světové ekonomiky, světové ekologie a světové politiky. Velmi úzce se dotýká vývoje světové populace, sociální disparity, chudoby, migrace, ženské otázky, komunikační revoluce, teritoriálního ekonomického vývoje, nezaměstnanosti, mezinárodních finančních trhů, monopolizace, polycentrismu, klimatických změn, nejrůznějších konfliktů, institucionalizace lidských práv ap.

Soubor

AP X Svatoš. rtf.

TRVALE UDRŽITELNÉ ASPEKTY ZÁKLADNÍCH GLOBÁLNÍCH TRENDŮ

Při formování celkového obrazu globalizace je nutno vycházet z mnohostrannosti a vzájemné propojenosti globalizačních procesů a trendů. Postupně lze charakterizovat tvorbu globálních struktur a také vznik požadavků na potřebu globální koordinace v zájmu strategie trvale udržitelného rozvoje lidské civilizace. V uvedeném smyslu lze charakterizovat nejvýznamnější globální trendy a v jejich rámci i prvky globálních záměrů ve směru trvalé udržitelnosti v rámci světové společnosti, světového hospodářství, světové ekologie a světové politiky:

SVĚTOVÁ SPOLEČNOST

- Počet **absolutně chudých** roste navzdory mnoha zlepšením sociálních podmínek ve většině zemí světa.
Existuje konsensus o strategii potírání absolutní chudoby. (Uskutečnění strategií ztroskotává na chybějící ochotě mobilizovat potřebné zdroje.)
- Aktuální tendence a institucionální vybavení globalizace prohlubují **sociální disparity** v zemích i mezi zeměmi.
Dominace neoliberálního vzoru překáží integraci sociálních aspektů v globální režimy (např. WTO, MAI). Ochrana majetkového vlastnictví a asymetrie moci blokuje sociální utváření globalizace ve společnosti a mezi společnostmi.
- **Obyvatelstvo světa** dále roste. Růst obyvatelstva je největší tam, kde je také chudoba největší, a klesá tam, kde dochází k rozvoji.

Existuje souvislost účinků mezi populační politikou a potíráním chudoby. Investice do vzdělání a do zdravotnictví, jakož i cílená podpora žen, dávají nejlepší šance ke zmírnění problému obyvatelstva.

- Války, tlak obyvatelstva, masová chudoba a ničení životního prostředí zesilují **migrační tlak** z regionů chudoby. “Nové stěhování národů” se však uskutečňuje většinou nikoliv z Jihu na Sever nebo z Východu na Západ, nýbrž uvnitř Jihu.

Existuje široký konsensus, že migrační problém, který je stále více poznáván jako problém bezpečnosti, musí být zmírněn tam, kde vzniká: mírovou a rozvojově policíkovou prevencí.

- Světový trend k posílení **práv žen** a zlepšení jejich šancí na vzdělávání nevedl dosud k odstranění jejich diskriminace v hospodářství, politice a ve společnosti.

Světové konference dokumentují konsensus o žensky specifická lidská práva a o centrální úloze žen v procesu rozvoje. K prosazování těchto cílů se vyvinuly globální síť ženských organizací.

- **Komunikační revoluce** je rozhodující hnací silou ekonomické, politické a kulturní globalizace a vnitrosociálních převratů, avšak její vývoj je teprve na počátku. Náklady na komunikaci radikálně klesají, avšak bariéry přístupů jsou vysoké.

Chybí globální institucionální rámec, přičemž národní pokusy o regulaci zůstávají bezvýsledné. Na druhé straně mohou globálně jednající NGO využívat nové technologie k transnárodnímu propojení.

SVĚTOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ

- Téměř všechny **rozvojové a transformující se země** se od 80. let zapojily do světového hospodářství. Některé země se přibližují ekonomii OECD, avšak celé světové regiony nedorostly globální konkurenci.

Koncem 90. let se ukazuje v dokumentech Světové banky a OECD konsensus o snesitelných aktivních hospodářských a sociálních politikách i o centrální úloze státu v pokročilých rozvojových a transformujících se zemích, který neoliberální koncepce 70.-80. let koriguje.

- **Dlouhodobá nezaměstnanost** zůstává v mnoha průmyslových zemích, zejména pro klesající poptávku po nekvalifikované práci, centrálním problémem.

Cílená kvalifikační opatření, přizpůsobení vzdělávacích a inovačních systémů novým podmínkám světového hospodářství, flexibilní trhy práce a únosné systémy sociálního zabezpečení, jsou na národní úrovni klíčem k boji proti nezaměstnanosti.

- **Mezinárodní finanční trhy** destabilizují světové hospodářství. Objem a volatilita globálních finančních toků narůstají a způsobují měnové a finanční krize, především v rozvojových a transformujících se zemích.

Kontrola spekulace, ukázněnost věřitelů a nové měnové režimy jsou možné, musejí však být prosazeny proti dobře organizovaným a celosvětově mobilním vlastníkům kapitálu politickými a v jednání silnými aliancemi.

- **Mezinárodní kolotoč fúzí** se točí stále rychleji. Globální koncentrační a monopolizační procesy vedou k vytváření supranárodních hospodářských prostor a redukcí dosah národní hospodářské politiky.

Proti světově mobilním podnikům stojí značně imobilní aktéři (pracovníci, odbory, vlády), takže se mění společenské poměry sil ve prospěch mobilních aktérů.

- V polycentrické světové ekonomii přibývá **konkurence** a konfrontace **mezi** velkými **hospodářskými mocnostmi**. Multilaterální režimy (jako např. WTO) a regionální integrační projekty by se mohly dostat do vzájemného rozporu.

Zlepšení transatlantických vztahů je klíčem ke stabilizaci a institucionálního sepětí světového hospodářství.

Charakteristickým rysem globalizace je rychlejší růst objemu světového obchodu ve srovnání s ekonomickým růstem. Obchod je považován za motor růstu hospodářství. Kritickým rysem se jeví výrazná a prohlubující se diferenciaci z hlediska teritoriálního.

Tab. č. 1

Růst podílu světového exportu na světovém hospodářském produktu v % (1820 – 1997)

Rok	1820	1870	1913	1929	1950	1975	1997
Podíl v %	1,0	5,0	8,7	9,0	7,8	13,0	20,1

Pramen: [1], [5], vlastní propočty

Tab. č. 2

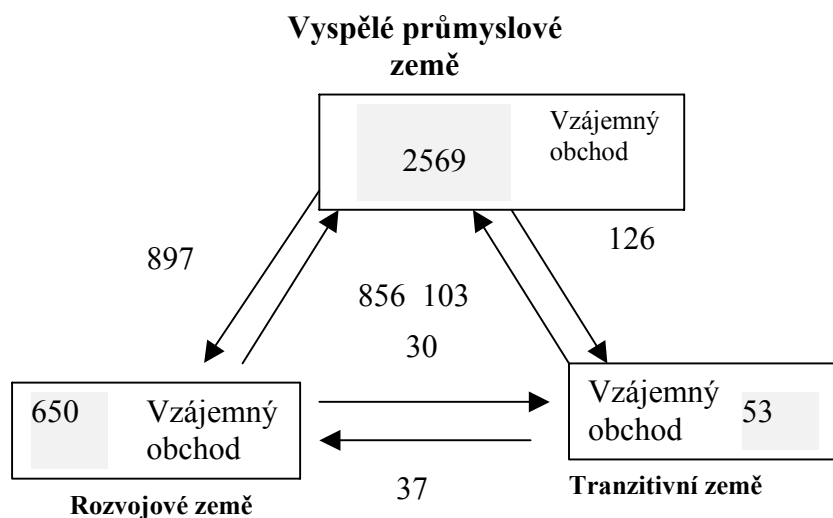
Stav globalizace v r. 1999

Světový obchod zbožím		Světový obchod službami		Globální přímé investice	
v %					
USA	15,6	USA	16,6	USA	24,3
Německo	9,0	Německo	7,8	Velká Británie	16,3
Japonsko	6,5	Velká Británie	6,8	Německo	8,6
Francie	5,2	Japonsko	6,3	Francie	8,3
Velká Británie	5,2	Francie	5,3	Švédsko	4,5
Kanada	4,1	Itálie	4,3	Holandsko	4,4
Itálie	3,9	Holandsko	3,7	Belgie	4,1
Holandsko	3,4	Španělsko	3,0	Španělsko	2,5
Belgie	3,2	Belgie	2,8	Švýcarsko	2,5
Španělsko	2,2	Kanada	2,7	Kanada	2,4
Švédsko	1,4	Rakousko	2,1	Japonsko	2,0
Švýcarsko	1,3	Švýcarsko	1,6	Dánsko	1,0
Rakousko	1,2	Švédsko	1,5	Itálie	0,6
Dánsko	0,8	Dánsko	1,1	Finsko	0,5
Norsko	0,7	Norsko	1,1	Norsko	0,3
Finsko	0,6	Finsko	0,5	Rakousko	0,3
Mezisoučet	64,3	Mezisoučet	67,2	Mezisoučet	82,6

Pramen: [3], IMF

Nejvýznamnější světové obchodní toky

Export mezi obchodními bloky v mld. US \$ v r. 1997 celkem (5321 mld. \$)

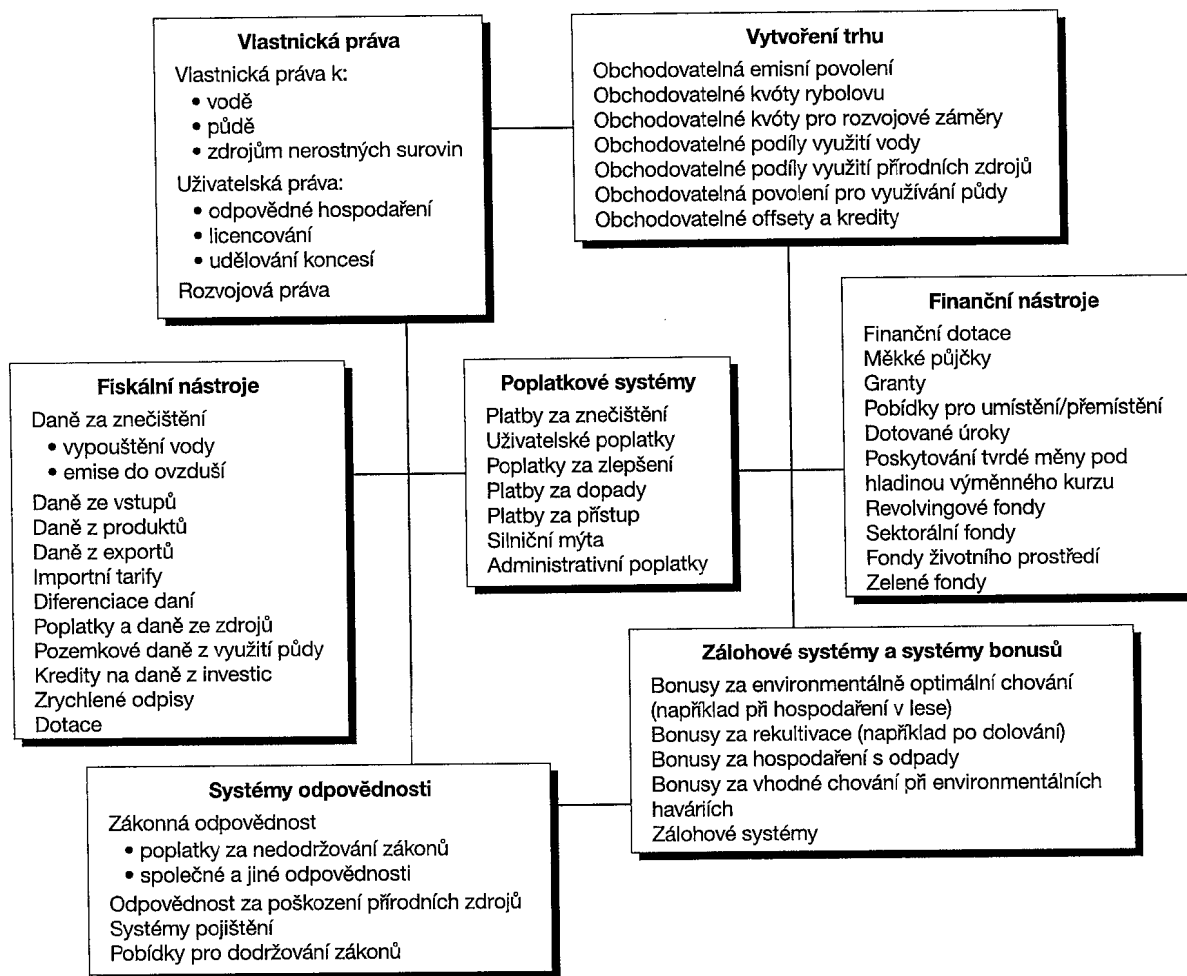

Pramen: [2], Statistika zahraničního obchodu OSN

SVĚTOVÁ EKOLOGIE

- Od industrializace se zvyšují koncentrace skleníkových plynů, měnících **klima**, které jsou antropogenně způsobeny emisemi škodlivých látek.
Dnes je všeobecně uznávána souvislost mezi změnami klimatu a zvyšováním koncentrace skleníkových plynů. V konvenci o klimatu a v protokolu z Kjóto stanovené sazby jejich redukci jsou nedostatečné (problém USA).
 - Od roku 1987 došlo ke snížení celosvětové spotřeby **škodlivých substancí**, poškozujících ozónovou vrstvu, o cca 85%.
K úspěchu ozónového režimu přispěly přesné cíle a časové plány a spolupůsobení rozvojových a transformujících se zemí podpořené transferem zdrojů.
 - Rostoucí **mobilita** přispívá rozhodným způsobem ke skleníkovému efektu.
Konvence o klimatu a protokol z Kjóto dosud rostoucí mobilitu zcela nedostatečně respektují.
 - Ničení životního prostředí představuje rostoucí faktor pro konflikty násilí. Největší **potenciál konfliktů k životnímu prostředí** je na lokální úrovni.
Na mezinárodní úrovni existují první podmínky k rozpracování problému (např. globální partnerství Světové banky o vodě).
 - Rostoucí počet globálních dohod o životním prostředí je výsledkem **dynamické politiky životního prostředí**. Od konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro je zakotven ve všech globálních dohodách o životním prostředí nový princip “společné, avšak diferencované zodpovědnosti”.
Uskutečňování mnoha dohod je znemožňováno nacionálním egoismem, hospodářskými zájmy a chybějícími sankčními mechanismy. Globálně jednající NGO, jakož i privátní hospodářství stále více působí na procesy projednávání.
- Základními nástroji ochrany životního prostředí jsou doposud nástroje administrativního charakteru (limity, normy, zákazy, povolení ap.) Trvale udržitelný rozvoj je však obtížné “nařídít” pomocí norem či limitů a proto se intenzivně hledají jiné nástroje. Tato problematika úzce souvisí s překážkami dosažení TUR v důsledku způsobovaných škod na životním prostředí a zaváděním nejrůznějších typů ekonomických nástrojů. Jed se zejména o stanovení jasných vlastnických práv, vytvoření trhu, zavádění fiskálních či finančních nástrojů a systémů poplatků, bonusů a odpovědnosti.

Ekonomické nástroje pro ochranu prostředí a hospodaření s přírodními zdroji

Pozn.: Jde o teoretické schéma, kde ne všechny uvedené nástroje se v praxi používají.

Pramen: [6] GEO 97

SVĚTOVÁ POLITIKA

- **Mezinárodní vztahy se staly mírovějšími.** Přesto je však stabilita mezinárodního systému ohrožena vícerymi riziky: možnou internacionalizací vnitrostátních konfliktů, konflikty o zdroje (např. o používání vody z řek, přesahujících hranice zemí).
Existují pokroky v právním zakotvení mezinárodních vztahů, avšak také rozšíření anarchistických tendencí.
- Od poloviny šedesátých let se zvýšil počet **vnitrostátních konfliktů**, které jsou často označovány jako etnické konflikty, avšak v podstatě jde o konflikty o moc.
Komplexita konfliktů znemožňuje řešení zvenčí. Systému OSN byly dány jen ve velmi málo výjimečných případech k dispozici potřebné finanční a personální zdroje pro účinnou prevenci.
- Po konci konfliktu Východ-Západ poklesly celosvětově **výdaje na zbrojení**, avšak mírová dividendy je menší, než mnozí očekávali. Obchod se zbraněmi kvete.
Při odbourávání zbrojního potenciálu existují na jedné straně určité pokroky. Na druhé straně ztroskotává účinná kontrola obchodu se zbraněmi na zájmech zbrojních exportérů.

- Právní institucionalizace **lidských práv** a mezinárodní ochrany lidských práv postupuje kupředu. Uznání universalitu a nedělitelnosti lidských práv je v souladu s principem suverenity a zvedá tendenčně zákaz vměšování do vnitřních záležitostí států.

Principiální uznání universalitu a nedělitelnosti pomohlo však zabránit postupu některých vlád zdůrazňujících přednost "islámských hodnot" nebo "asijských hodnot" (vytváření ideologie oprávněnosti porušování lidských práv). To také nezamezilo podružnosti sociálních, hospodářských a kulturních lidských práv, které za podmínek masové chudoby zůstávají daleko vzdáleny od jejich skutečnosti.

Tab. 3

Přehled hlavních problémů globálního rozsahu pro budoucnost dle závažnosti (v %)

Změna klimatu	51	Potravinová nejistota	11
Nedostatek sladké vody	29	Narušení biochemických cyklů	11
Odlesnění/desertifikace	28	Průmyslové emise	10
Znečištění sladké vody	28	Chudoba	9
Špatná správa věcí veřejných	27	Informační technologie	7
Ztráta biodiverzity	23	Válka a konflikty	7
Růst počtu obyvatelstva, migrace	22	Snížení odolnosti vůči chorobám	7
Změna společenských hodnot	21	Přírodní katastrofy	7
Likvidace odpadů	20	Invazivní druhy	6
Znečištění ovzduší	20	Genetické inženýrství	6
Degradace půdy	18	Znečištění moří	6
Fungování ekosystémů	17	Zhroucení rybolovu	5
Chemické znečištění	16	Oceánské proudění	5
Urbanizace	16	Degradace pobřežních zón	5
Úbytek ozonu	15	Ohrožení z kosmického prostoru	4
Spotřeba energie	15	Bio-akumulativní jedovaté látky	4
Nové typy nemocí	14	Efekt El Niño	3
Úbytek přírodních zdrojů	11	Stoupání mořské hladiny	3

Pramen: [6], GEO 2000

Pozn.: Čísla udávají podíl expertů, kteří označili problém jako velmi závažný (Průzkum provedla mezinárodní vědecká organizace SCOPE mezi 200 vědci z 50 zemí)

Závěr

Globalizace představuje reálný mnohadimezionální vývojový proces, který má své výchozí ekonomické kořeny. Lze konstatovat, že rozvojový potenciál úzkých ekonomických kritérií v podmínkách globalizace byl již vyčerpán. Vzestupná a trvale udržitelná trajektorie vývoje lidské civilizace je s určitostí založena na multikriteriálním přístupu, který bere v úvahu kromě ekonomických hledisek též změny v hodnotové orientaci lidstva, respektování sociálních, environmentálních aj. kritérií. Není pochyb o globálním charakteru trvale udržitelného rozvoje, avšak možnosti a konkrétní přístup k řešení globálních problémů jsou v jednotlivých částech světa rozdílné.

Globalizační procesy jsou předmětem rozporných hodnotových soudů. Často jsou v této souvislosti zmiňovány tzv. "globalizační lži", např. 7): Globalizace není řiditelná, sociální stát je příliš drahý, globalizace je šancí k překonání nezaměstnanosti, stát se příliš vměšuje do ekonomiky, rozvojové země profitují z globalizace ap. Je nutno vycházet z faktu existence globálních finančních trhů, převážně regionalizovaných komoditních trhu a stále ještě více méně národních trhů práce. V budoucnosti bude nutno věnovat permanentní pozornost analýzám stavu globalizace, formování soustavy efektivních ekonomických nástrojů ve vztahu k trvalé udržitelnosti a pravidelnému vyhodnocování závažnosti hlavních problémů globalizace v konkrétním věcném, časovém a prostorovém kontextu.

Použitá literatura:

- 1) Brown L. R. et al.: Vital Sign 1998, Worldwatsch Institute, Eearthscan Publ., London 1998
- 2) Der Fischer Weltalmanach 2000 (Zahlen, Dasen, Fakten), Fisher Taschenbuch Vlg., Frankfurt a. M., 1999
- 3) Deutschland in Zahlen, Institut der deutschen Wirtschaft, Köln, 2001
- 4) Globale Trends 2000 (Fakten, Analysen, Prognosen), Fisher Taschenbuch Vlg., Frankfurt a. M., 1999
- 5) Lafontaine O., Müllerová Ch.: Žádný strach z globalizace, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1999
- 6) Molda B.: Ekologická dimenze udržitelného rozvoje, UK, nakl. Karolinum, Praha 2001
- 7) Boxberger G., Kliment M.: Die 10 Globalisierungslügen, DT Vlg., München, 1999